



بر اساس مستندات، به احتمال زیاد نخستین کتاب‌های وقفی برای حرم مطهر، قرآن‌ها و جزوات قرآنی بوده که واقفان، با دداشت‌ها و وقف‌نامه‌هایی بر روی یا پشت جلد آن‌ها نوشته‌اند و همین وقف مصاحف مینه‌ساز تاسیس و تشکیل کتابخانه در بارگاه قدس رضوی شده است.

وقف برای کتابخانه در آستان قدس به دو صورت انجام می‌شده است:  
**الف:** وقف خود کتاب یا کتابخانه

**ب:** وقف رقبه‌ای برای تامین، خرید کتاب و توسعه کتابخانه‌های آستان قدس رضوی

عالم‌ان و بزرگان بسیاری در طول تاریخ با وقف و اهدای کتاب و کتابخانه‌های شخصی خود در غنا و پویایی امروز کتابخانه‌های این آستان ملکوتی نقش داشته‌اند؛ کتابخانه‌هایی چون کتابخانه مسجد گوهر شاد، کتابخانه و موزه ملی ملک تهران، کتابخانه وزیر یزد، کتابخانه مروج یزد، کتابخانه آیت الله حکیم تهران، کتابخانه علامه شوشتری در خوزستان، کتابخانه و حسینیه امام رضا (علیه السلام) در مشهد، کتابخانه محمود آباد هاوس در ایالت شمالی هندوستان و... نمونه‌هایی از این کتابخانه‌ها است.

در میان رقبات دارای درآمد آستان قدس رضوی عموقفه، تمام یا بخشی از عوایدشان برای کتابخانه‌های آستان قدس رضوی تعیین شده است.

### فصل بنزدهم: نایب الزیاره

در بین شیعیان، زیارت مشاهد مشرفه و امام زادگان و به ویژه امام رضا (علیه السلام) جایگاه ویژه‌ای داشته است؛ به همین منظور در گذشته که وسایل حمل و نقل و جابه‌جایی بین شهرها به فراوانی و سهولت امروز نبود، افرادی که به هر دلیلی امکان زیارت نداشته یا حاجت و مراد خاصی داشتند، مبلغی همراه زواری می‌کردند تا او در حرم مطهر یک نایب الزیاره را به خدمت بگیرد و به نیابت از ایشان زیارت نموده و به محضر امام (علیه السلام) عرض حاجت نماید.

این رسم از دوره صفویه معمول گردید و پادشاهان، حاکمان و امرا افرادی را اجیری می‌کردند تا به نیابت از ایشان به زیارت مشرف شده و زیارت

نامه بخواند. این نایب‌الزیارگی تا پایان عمر و حتی پس از مرگ آن پادشاه، ادامه می‌یافت. موجب این افراد معمولاً از محل موقوفاتی که واقف برای آنها مشخص نموده بود، پرداخت می‌شد. در میان رقبات دارای درآمد آستان قدس رضوی عموقفه، تمام یا بخشی از عوایدشان برای سرفصل نایب‌الزیاره تعیین شده است. در طول تاریخ واقفان خیراندیشی چون: «سید میرزای صراف»، «علی اکبر تجویدار»، «محمود بیگا»، «میرزا محمد مومن»، «مهدی قلی خان قرائی»، «علیرضا گروسی» و... موقوفاتی را برای نایب‌الزیاره وقف کرده‌اند. عواید این موقوفات مطابق نیت واقف صرف هزینه زیارت افرادی می‌گردد که به نیابت از واقف به زیارت عتبات عالیات و یا حرم مطهر رضوی مشرف می‌شوند.

### فصل شانزدهم: خیرات و مبرات

هدف از موقوفات یا نیت خیرات و مبرات این است که عواید موقوفه برای کارهای نیکوکارانه و امور عام‌المنفعه صرف شود. در این نوع وقف، واقف نیت می‌کند منافع مال موقوفه صرف کارهای خیر و امور خدایستدانه یا به عبارت دیگر «خیرات و مبرات» شود. این موقوفات را معمولاً «وقف عام» هم می‌گویند؛ زیرا نفع آن به گروه یا جامعه خاصی تعلق ندارد و همه می‌توانند از آن بهره‌مند شوند. وقف یا نیت خیرات و مبرات، از جمله سنت‌های مهم اسلامی است که آثار و برکات آن سال‌ها و حتی قرن‌ها باقی می‌ماند و عامل رشد و توسعه جوامع اسلامی بوده است.

در میان رقبات دارای درآمد آستان قدس رضوی ۴ موقوفه، تمام یا بخشی از عوایدشان برای خیرات و مبرات تعیین شده است.

### فصل هفدهم: حفاظ و مقابر خانوادگی واقفان

تلاوت قرآن از دیرباز تا کنون یکی از رسوم و تشریفات ثابت در حرم مطهر رضوی بوده است. باروی کار آمدن صفویه، توجه شاهان و امیران به حرم مطهر افزایش یافت و موقوفاتی به حفاظ تعلق گرفت. در نتیجه برخی از آنان برای مدفن خود در حرم، موقوفات و حفاظی تعیین کردند از آن زمان موجب